

Апостол української державності, який ніколи не мав реальної влади: ким був Микола Міхновський

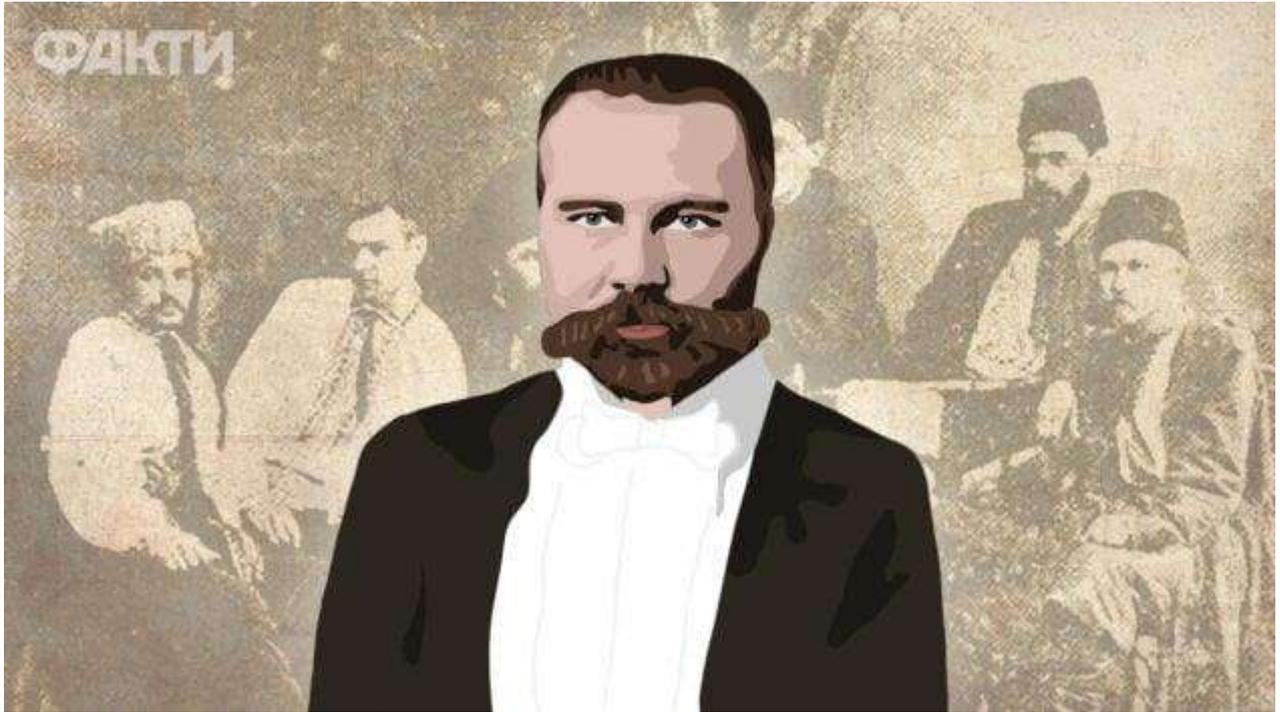

Фото: Факти ICTV

Марія Степанюк, редактор стрічки, журналіст, оглядач

Опубліковано: Апостол української державності, який ніколи не мав реальної влади: ким був Микола Міхновський // Факти ICTV. – 2023. – 16 серпня: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230816-apostol-ukrayinskoyi-derzhavnosti-yakyj-nikoly-ne-mav-realnoyi-vlady-kym-buv-mykola-mihnovskyj/>

— *І доки хоч на однім клатті Української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну*, – писав у програмних документах Української народної партії Микола Міхновський.

Саме його вважають першим ідеологом українського націоналізму. Він увів у політичну систему слово самостійність, а його праця «*Самостійна Україна*» стала справжнім маніфестом українського самостійництва. Міхновський чітко сформулював кінцеву мету української національної боротьби та закликав не вірити російським лібералам.

— Сам факт того, що він ще у ті часи заявив про самостійність Української державності – це вже важливий посил у той час, коли більшість говорила про примирення. Коли більшість говорила про культурну автономію, про певні якісь права в межах імперії. Він проповідував націоналістичні або націонал-консервативні тези, які сьогодні на часі й для нас, – розповів у коментарі Фактам ICTV доктор історичних наук **Павло Гай-Нижник**.

Він додав, що Міхновський говорив, що не слід толерувати насилля над своїм народом, і що потрібно захищатися агресивно, формувати власну армію, адже кожен народ має право на життя, бо кожному народу дана своя територія.

Коли у Харкові у 1904 році на честь святкування 250-річчя “возз’єднання” України з Росією встановили пам’ятник російському поетові Олександрю Пушкіну, того ж року члени товариства Оборона України намагалися його знищити. Акцію пояснили у спеціальній прокламації, а автором слів став саме Міхновський:

— На силоміць загарбаній території Слобідської України, традиції якої сягають аж до славетних часів гетьмана Богдана, не має бути ніякого монумента з чужинців, – йшлося у прокламації.

Пушкіна звинуватили у перебріхуванні історичних подій та підло-брехливому змалюванні гетьмана Івана Мазепи у поемі «Полтава». У прокламації закликали не нести “до нас своєї культури огнем і мечем, бо вже прокидається Україна до бою! Ви скуштуєте на своїй шкурі нагая і шаблі нових гонтів і залізників!” Водночас будь-яких свідчень щодо безпосередньої причетності Міхновського до підготовки вибуху немає. А ось погруддя Пушкіна відправили на звалище історії вже цивілізовано через 118 років.

Факти ICTV розповідають, що відомо про Миколу Міхновського – апостола української державності, як його назвав український історик Петро Мірчук, а також про значення його діяльності для України.

Микола Міхновський був нащадком старовинного козацького роду. Він народився у 1873 році на Полтавщині у родині сільського священника, який навчив його українських пісень та дум. Відомо також, що його батько правив богослужіння українською мовою.

Ще з дитинства юний Міхновський любив поратися з батьком у саду і зберіг це захоплення на все життя. У його шкільному атестаті були переважно четвірки, а ось із математики, фізики та логіки – трійки. У Прилуцькій чоловічій гімназії його характеризували так: “старанність задовільна, допитливість достатня”.

Під час навчання на юридичному факультеті Київського університету він увійшов до таємної організації Братство тарасівців. Міхновський писав, що їх поколінню “належить створити українську національну ідеологію для боротьби за визволення нації і для створення своєї держави”. Але реалізувати ідеї члени братства не змогли, адже майже усі опинилися за ґратами. Міхновському пощастило уникнути арешту, і після закінчення навчання він працював у адвокатській конторі у Києві.

Самостійник з непростим характером

Сучасники його описували як красеня під два метри зростом, з широкими плечима, приємною усмішкою та великими вусами. Він був веселим та прекрасним оповідачем, у якого закохувалися жінки. Коли йому було 25 років, він сам закохався у дружину свого патрона – адвоката Фурмана.

Разом із нею він полишив Київ, але роман тривав недовго. Панянка не витримала випробування сільським побутом. Не в захваті були й батьки Міхновського, бо потенційна невістка була юдейкою. У підсумку Міхновський так ніколи й не одружився.

— Доля трохи собі покепкувала з мене: вона дала мені пити з келиха життя, і коли я зробив перший ковток, вона відхилила келих і... я зробився нещасливим: не можу собі знайти ніде місця і блукаю, наче несамовитий, – писав Міхновський у листі до Бориса Грінченка.

У Харкові він був адвокатом простих селян, за що одержав прізвисько Адвокат голодранців. Також Міхновський був серед захисників свого друга Володимира Шемета у справі Лубенської республіки. А трохи раніше захищав фінансистів у гучній справі збанкрутілого мільйонера Олексія Алчевського.

Міхновський не залишив після себе автобіографії чи щоденників, але лишилося чимало свідчень його сучасників. Українська письменниця Галина Журба, яка була присутня на Першому Всеукраїнському військовому з'їзді у травні 1917 року, описала Міхновського після його виступу так:

— Голос доволі різкий, і не має тої привабливої гнучкості, що Петлюрин. Слова падають, як відламки рубаного дуба. – Муром китайським відмежовуватися від Московщини. Раз на все рвати з москалями, а не “підтримувати контакт” із ними. Україна повинна бути самостійна, а не автономна. Військо, армія, а не федерація!..

Про Міхновського вона згадувала, що у її пам'яті закарбувався образ людини, що “ясно й просто, твердо й переконливо проголосила раніш за всіх те гасло, яке стало нашим національним українським Вірую”. Вона резюмувала: Міхновський – то була перша вогнева стріла, що пронизала небо нашої волевої свідомості.

*Л. Мацієвич, М. Міхновський та актор С. Панькієвський біля першого в Україні пам'ятника Т. Шевченку у Харкові.
Фото: Львівська національна наукова бібліотека ім. Стефаника*

Він був людиною амбітною та з непростим характером, що стало однією з причин конфліктів із українськими діячами. Грушевський зараховував Міхновського до “наших фашистів” (тоді це слово не мало виразно негативного значення), вважаючи його неперебірливим у засобах, брутальним та неврастенічним.

Петлюра звинувачував Міхновського в “обмеженості й вузькості”, а Скоропадський називав його погляди “вкрай шовіністичними”. Винниченко в оповіданні «*Поміркуваний та щирий*» висміяв Міхновського в образі самостійника Данила Недоторканого. Він був приречений весь час іти проти течії, але робив це гаряче й безкомпромісно.

— У нього був складний характер, як і у всіх непересічних людей того часу, сьогодення і у майбутньому. У Винниченка був нестерпний характер, у Грушевського був нестерпний характер, у Петлюри була манія величі. Тобто, всі вони знали собі ціну і усвідомлювали, що вони непересічні. У Міхновського був вибуховий характер, і це, звісно, ускладнювало його стосунки, але це було на рівні особистому. Тобто, його особисті риси, а не на рівні політичної ідеї, за яку він боровся і яку він пропагував, – розповів Павло Гай-Нижник.

Євген Чикаленко, описуючи Міхновського, зазначав, що у публічних дискусіях він переходив на крик, а часом “міг і зацідити по пиці”. Та з іншого боку, Чикаленко відзначав, що попри усі негативні риси Міхновський – “це людина не щоденна: дужа духом, талановита, безперечно ідейний український діяч, що був уже самостійником тоді, коли ми всі були тільки автономістами-федералістами”.

Скульптор Михайло Гаврилко з кумедним обуренням оповідав про свої відвідини Міхновського: ...як увійшов до його вітальні, то вирішив, що попав до раю Магомета, скрізь килими, килими... а по стінах голі жінки!

Про це згадувала у своїх спогадах «*На грані двох епох*» українська діячка Марія Ливицька.

Автокефалія української церкви та армія

Інколи Міхновського називають провидцем, адже багато з його ідей випереджали час. Йдеться не лише про українську незалежність, а й про автокефальну українську церкву та українські Збройні сили.

Павло Гай-Нижник розповів Фактам ICTV, що Міхновський ще до української революції створив проєкт Конституції України. Там була окреслена територія України, суспільний лад, були присутні вибори, де обирали б голову держави загальними виборами, а також рівна виборча можливість для жінок і чоловіків.

— Він не був якимось відсталим, який говорив тільки про самостійну Україну і все. Він був різнобічним, як юрист та адвокат, безкоштовно захищав українських селян, захищав інтелігенцію від царських судів. Він був цілком адекватним не лише для своєї епохи, а й для нашої. Він руйнував міфи соціалізму, які намагалися втілити зачаровані новою світовою хворобою соціалізмом тогочасні українські провідники, – розповів історик.

У 1912 році у щотижневій українськомовній газеті «Сніп» Міхновський порушив питання про автокефалію української церкви. А ще раніше у своєму маніфесті Самостійна Україна писав про засилля московщини у церквах України. У тексті йшлося: На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів?.. Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів?

Міхновський вважав, що головна причина нещастя нашої нації – брак націоналізму серед її широкого загалу. Він стверджував: У нас в Україні націоналізм дуже припізнівся: наша нація, виключаючи небагатьох,

переважно з інтелігенції, – не націоналістична. Вона не має національної свідомості серед загалу... не має наймогутнішої зброї для захисту своїх інтересів.

Напередодні Лютневої революції 1917 року та повалення царату Міхновський публічно заявляв про необхідність створення українського війська, бо прекрасно усвідомлював, що без власних потужних Збройних сил Українська держава існувати не зможе.

УНИВЕРСАЛ

До народу Українського.

Народе! небезпечні вороги загорожують нашій спільній Вітчизні Росії й твоєму існуванню й твоїй будучині.

Тільки оружною силою можеш ти оборонити свою батьківщину. Ті мусиш бути сильний, але сила в організації.

Початком такої організації буде „ОХОЧЕКОМОННИЙ ПОЛК“ зо всіх родів зброї імени Гетьмана **Богдана Хмільницького**. Сей полк боротиметься за свою волю і свободу.

Росія мусить вирости на пострах нашим ворогам, щоб твою колишню славу поновити, щоб нової слави зажити, щоб свободу оборонити!

Українці! Стари і молоді, учні і студенти, усі хто вільний від військової служби, усі спішить вписуватись до „ОХОЧЕКОМОННОГО ПОЛКУ“.

Час не жде!

Наша отчизна в небезпеці.

Ледачі хай сплять; жваві й бадьорі ідуть під прапор полку **Богдана Хмільницького**.

Народе! Твоя доля в твоїх руках! Сам собі здобудь право на щасливе життя! Шаблі в руки!

Українці! Всі під прапор **Богдана Хмільницького!**

До зброї, панове браття!

Комітет „Охоческомонного полку“ імени
Гетьмана **Богдана Хмільницького** у Києві.

Упродовж 1917 року він активно переконував українців, які служили у російській армії, приєднуватися до лав майбутньої української армії. Щойно у Києві вибухнула революція, він створив організацію Український військовий клуб імені гетьмана Полуботка та став одним із організаторів двох перших українських полків.

Військове формування не визнали ані російські окупанти, ані УЦР. Грушевський і Петлюра були серед тих, хто не поділяв створення власного війська.

— Коли на Першому військовому з'їзді у Києві він проповідував цю ідею, то його зацькували, що він агент буржуазії і зрадник інтернаціоналізму.

Його публічно цькували три людини, найбільш популярні тоді – це Грушевський, Петлюра і Винниченко. Вони були соціалістами і прагнули збудувати соціалістичну Україну, в якій мала бути світова революція і світовий соціалізм, – розповів Гай-Нижник.

Соціалісти вважали, що їхні “брати-більшовики за ідеєю” ніколи не нападуть на братніх соціалістів, пояснив історик. Він додав, що за такою думкою, не мало бути державних кордонів у сучасному розумінні і не потрібна була армія, а лише народна міліція. Тому для соціалістів Міхновський, Липинський, Шемет були шовіністами, які пропагували антисоціальні речі, які заперечували модель держави без кордонів і соціальної рівності.

Після того, як полуботківці вдалися до невдалої спроби воєнного заколоту з метою проголошення незалежної України, на прохання Винниченка та Петлюри влада відправила Міхновського на Румунський фронт для проходження служби. Багато самостійників опинилися так само на фронті або у в'язницях.

У руках Міхновського ніколи не було реальної влади. Перехворівши на тиф, він відійшов від політичного життя і певний час жив на Полтавщині та Кубані. Коли він повернувся до Києва, окупаційна радянська влада його заарештувала та допитувала, а згодом відпустила.

За кілька днів після цього у 1924 році його знайшли повішеним на яблуні у дворі садиби Володимира Шемета на вулиці Жилянській. Газети писали про самогубство. У передсмертній записці було таке: *«Ніж вони мене, краще я сам себе...»* Але існує ще одна версія, що Міхновського насправді вбили чекісти, інсценувавши самогубство з метою дискредитації.

Поховали того, хто випередив свій час, у Києві на Байковому цвинтарі. За часів радянської окупації України ім'я Миколи Міхновського з ідеологічних мотивів було заборонене, а пам'ять про нього — майже стерта.